

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta pedagogická

Bakalářská práce

Náplň volného času dětí předškolního věku v 55. Mateřské škole v Plzni

Veronika Poláková

Plzeň 2012

Prohlašuji, že jsem práci vypracovala samostatně s použitím uvedené literatury a zdrojů informací.

V Plzni

.....

Poděkování

Děkuji paní magistře Jitce Matějovicové za podporu a cenné rady.

Obsah

Úvod	5
Teoretická část	8
1. Hra	8
1.1 Vymezení pojmu hra	8
1.1.1 Znaky hry	9
1.1.2 Co dítěti hra přináší	10
1.2 Teorie hry	10
1.3 Různé typy dělení her	12
1.4 Předškolní dítě a typy her	13
2. Zájmové aktivity	14
2.1 Pojem zájem	14
2.2 Ontogenetický vývoj dítěte a jeho zájmy	15
2.2.1 Novorozenecké období	16
2.2.2 Kojenec	17
2.2.3 Batole	17
2.2.4 Předškolní věk	18
2.2.5 Mladší školní věk	19
2.2.6 Střední školní věk	19
2.2.7 Starší školní věk	19
2.2.8 Adolescence	20
2.3 Nejčastější zájmové činnosti	20
2.4 Motivace	21
3. Rodina a volný čas dítěte	22
3.1 Podmínky pro hru v rodině	22
3.2 Dítě a média ve volném čase	25
3.2.1 Dítě a televize	25
3.2.2 Dítě, počítač a internet	26
3.2.3 Dítě a mobilní telefon	27
Empirická část	28

1. 55. Mateřská škola v Plzni	28
2. Vymezení cílů	29
3. Metoda výzkumu – dotazník	29
4. Vyhodnocení dotazníků	31
Závěr	37
Resumé	39
Seznam použité literatury	40

Úvod

Téma Náplň volného času dětí předškolního věku v 55. Mateřské škole v Plzni jsem si zvolila proto, že studuji obor učitelství pro mateřské školy, tudíž jsou předmětem mého zájmu děti právě v tomto věku. Během studia jsme neustále probírali především jak s dítětem pracovat v předškolním zařízení, jaké volit činnosti pro řízenou činnost, aby byly naplněny všechny oblasti z rámcového vzdělávacího programu, tedy aby se dítě rozvíjelo ve všech směrech. Kvalitní řízenou činností bezesporu dítě rozvíjíme, mne však také zaujala otázka, co vlastně dítě dělá doma, když přijde ze školky. Zda se mu někdo věnuje, zda má dostatek podnětů pro hru, dostatek hraček pro hru, vhodné prostředí apod. Nebo jestli navštěvuje nějaké zájmové kroužky. Tráví vůbec volný čas se svými rodiči?

V mé práci je velice významným pojmem slovo hra, vysvětlení tohoto pojmu a jeho strukturu jsem rozebrala jako první bod v teoretické části. Co je to vlastně volný čas? Volný čas je možno chápat jako opak doby nutné práce a povinností a doby nutné k reprodukci sil. Je to doba, kdy si své činnosti můžeme svobodně vybrat, děláme je dobrovolně a rádi, přináší nám pocit uspokojení a uvolnění. Můžeme tedy říci, že u malého dítěte se náplň volného času rovná hře. Právě hra ve správném prostředí s dobrými podněty přináší dítěti uvolnění a uspokojení. V předškolním období je dítě plné pohybu a dovádění, proto potřebuje dostatek prostoru pro svoji volnou hru. Dospělý by měl být pomocníkem při vymýšlení her a zábavy. Je dobré, aby první impuls ke hře dal dospělý, pokud dítě neví, jak nebo s čím si má hrát. Dle mého názoru většina rodičů nebere volnou hru dítěte jako dostatečně vhodnou náplň jeho volného času. Proto přihlašují své děti do spousty zájmových kroužků, a myslí si, že jejich dítě bude po všech stránkách rozvinuté a dokonalé. Různé zájmové aktivity osobně rozhodně nezavrhuji. Pojem zájem a zájmové aktivity jsou v práci též rozebrány. Odborné kroužky objevují talent skrytý v dítěti a mohou ho dále rozvíjet, ale podle Ilony Špaňhelové můžeme jen u malého množství dětí v tomto období mluvit o nějakém speciálním talentu a předpokládat, že budou v určité oblasti vynikat (Dítě v předškolním období). Domnívám se, že náplň volného času dětí vychází dnes spíše z potřeb rodičů než z toho, co je pro dítě nejlepší. Rodiče své děti často přihlašují do zájmových kroužků kvůli vlastnímu nedostatku času. Zkrátka pro ně nemají odpoledne volnou chvíli, jsou příliš zaměstnaní a potřebují „hlídání“. Musím zdůraznit, že příčina neustálého nedostatku času je také skryta v celkovém stylu dnešní doby. Rodiče musí více pracovat, aby

pokryly vysoké náklady jejich rodiny. V tomto ohledu se pořád lépe vyjímají takzvaní „aktivní rodiče“, kteří do svých koníčků zapojují velice aktivně i své děti. Tím mám na mysli, že některé děti umí možná dříve lyžovat než chodit. Dále jsou děti do kroužků přihlašovány pod tlakem trendu. Když je právě moderní tančit hip hop, rodiče neodolají a dítěti hodiny tance zaplatí. Nebo mohou mít strach, že z jejich dítěte nic nebude, proto se ho snaží rozvíjet v mnoha oblastech právě v rámci zájmových činností. Děti se sice opět musí podřizovat zálibám svých rodičů, ale co například takové „odkládání“ dětí k televizním obrazovkám? To je další bod, který je spolu s dalšími vlivy médií rozebrán v mé práci. Takto bych stručně shrnula některé (zlo)zvyky dnešní doby, tím si samozřejmě nedovoluji tvrdit, že takto probíhají volné chvíle dítěte v každé rodině.

Jedním z cílů mé práce tedy bude, zda se mi mé myšlenky a pohledy na život v dnešní rodině potvrdí nebo vyvrátí. Zda ve volném čase v rodinách převládá zapnutá televize či počítač, zda děti navštěvují obrovské množství volnočasových aktivit, které jsou vedené vždy někým jiným jen ne vlastními rodiči. Mají vůbec dnes lidé nějaký vztah k přírodě, chodí rodiče se svými dětmi do přírody? To jsou otázky, na které bych ráda znala odpověď a doufám, že se mi pomocí mého dotazníku vyvrátí alespoň některé z mých předsudků.

Takto jsem vysvětlila proč „Náplň volného času dětí předškolního věku“. A proč zrovna v 55. mateřské škole v Plzni? Tato škola mne zaujala svou filozofií, která upřednostňuje volnou hru dítěte před kvantem různých kroužků. Po shlédnutí vzdělávací nabídky na mne k mému překvapení nekoukala žádná angličtina, ani flétnička nebo keramika. Přesto, že škola nenabízí tyto aktivity jako většina jiných, nezdála se mi nabídka nějak chudá nebo že by snad děti o něco obírala. Osobně jsem školku několikrát navštívila jak ve formě náslechu, tak i při povinné praxi. Základní odlišnost od ostatních školek jsme zahlédla vcelku rychle. Nebyl zde chaos typický pro ostatní předškolní zařízení v podobě každodenního dělení dětí do kroužků. Příkladem často bývají děti navštěvující kroužek angličtiny a děti nenavštěvující kroužek angličtiny. O tohle neustálé přepočítávání dětí je škola v kladném smyslu ochuzena. Základy angličtiny dnes již umí snad každá učitelka, neměl by být tedy problém, aby nějaké to anglické slovíčko využila během denního programu, a nemusí ani nahánět děti ve speciální dobu do speciální třídy na výuku angličtiny. Jediné doplňkové programy školky jsou cvičení „Želvička“ a předplavecká výchova. Cvičení „Želvička“ je forma zdravotního cvičení pro správné držení těla s prvky jógy. U tohoto cvičení je nutné,

aby fungovalo pod odborným vedením a pro důležitost tohoto druhu cvičení jej škola mezi své doplňkové programy zařadila. Školka zkrátka jinak nelpí na doplňkových kroužcích, nebere je jako zcela nezbytné. Snaží se dělat řízené činnosti tak pestré, aby už kroužků nebylo třeba. Hlavním cílem mateřské školy je: „Vytvářet vztah k lidským hodnotám, které jsou dětem srozumitelné – odpovědnost za svůj život i za své zdraví, vzájemné respektování, cit pro kamarády, ohleduplnost, úcta k lidským hodnotám, kladný vztah k přírodě, k životnímu prostředí.“

Velice mne zaujala otázka, zda takto postavený program mateřské školy může nějak ovlivnit volný čas dítěte v rámci rodiny. Zda má nějaký vliv na výběr zájmů dětí to, že škola nepreferuje zájmové kroužky. Zvolí pak rodiče pro své děti snad více kroužků mimo mateřskou školu, když je děti nemohou navštěvovat přímo v mateřské škole? Odpověď na tuto otázku je další z cílů mé práce.

Teoretická část

1. Hra

„Hra provází lidskou společnost od vzniku dějin. Dokazují to různé archeologické výzkumy i literární díla. Hra měla vždy významné místo nejen v životě dětí, ale i v celé společnosti. Například v antickém starověku byly hry spojeny s náboženstvím a kultem bohů“ (Mišurcová, Fišer, Fixl, 1980: 9). Hry a hrové prvky můžeme sledovat i u mláďat všech vyšších živočichů, především savců.

„V druhé polovině 19. Století se začínaly množit výchovně-vzdělávací instituce pro předškolní děti, existovaly pro ně opatrovny a vznikaly mateřské školy. Pedagogové, kteří v nich působili, nemohli tak charakteristický, výrazný a všudypřítomný fenomén, jakým je hra pro dítě, přehlédnout“ (Koťátková, 2005: 11).

1.1 Vymezení pojmu hra

Hrou se může stát činnost, která je zaměřena na jakýkoliv druh objektů. Dítě si může hrát nejen s hračkami, ale také s nejrůznějšími věcmi, které má kolem sebe. Hra je dobrovolnou spontánní činností, není to úkol, na druhou stranu není činností libovolnou, má svůj řád. Probíhá v určitém prostoru, v určitém čase a má pravidla, která jsou závazná pro všechny účastníky hry. Hra má několik funkcí a aspektů, kterých je při ní docíleno – dochází k motorickému, poznávacímu, sociálnímu, mentálnímu a komunikačnímu rozvoji, dále se rozvíjí fantazie, má tvořivou, rekreační funkci, ale také například diagnostickou a terapeutickou. Přináší také pocit sebeuplatnění, radost a uspokojení. Smysl hry se naplní, když dítě hrou hledá řešení úkolu či problému, a nalezne způsob jak jej vyřešit. Hrou se tedy dítě také učí. Každá hra je v podstatě malým dílem dítěte, v němž se uplatňuje jeho osobnost. Ve hře se rozvíjí všechny stránky dětské osobnosti, proto se stává významným pedagogickým prostředkem. Pomocí hry si dítě utváří strukturu svého volného času.

„Hru také můžeme chápat jako činnost, při které si dítě samo volí námět, záměr a chce spontánně cosi prozkoumávat, zkoušet, ověřovat, vytvářet. Volí si k tomu podle

vlastního uvážení nebo podle dohody s dětským partnerem hračky, zástupné nebo doplňkové předměty, místo ke hře a jeho úpravu, role a způsob jejich ztvárnění, možnosti a podmínky pro souhru s druhými“ (Koťátková, 2005: 17).

Některé hry potřebují nějaký materiální podnět, tedy hmotný předmět. Může to být skutečná věc z okolí nebo předmět pro hru přímo speciálně určený, tedy hračka. Hračka pomáhá dítěti vytvářet představy ve hře, motivuje činnost dítěte, podněcuje fantazii dítěte a tvořivé myšlení, podporuje tělesný rozvoj atd.

Hra je základní činností především předškolního dítěte. Hra by u malých dětí měla převažovat nad ostatními aktivitami. Pro starší děti je už spíše doplňující činností, i když stále činností zcela nezbytnou.

1.1.1 Znakry hry

Významným znakem hry je rozhodně spontánnost. Je viditelná především v přirozeném chování, v bezprostředním jednání a v improvizaci.

Dalším znakem je zaujetí, které má často podobu hlubokého soustředění na činnost. Dítě nevnímá často okolí a nechce přijmout podněty, které s jeho hrou nesouvisí.

Radost a uspokojení patří k dalším znaků hry a jsou poznat na výrazu tváře hrajícího si dítěte.

Tvořivost je znakem upravování skutečností z okolního světa a jejich nové kombinování. Tvořivost může mít různorodý projev, například v pohybových projevech, ve vytváření příběhů, v konstrukčních dovednostech apod.

Fantazie je znakem hry, který se objevuje u dítěte před třetím rokem. Zpočátku se projevuje pouze například při výběru pomůcek a hraček. Velkou důležitost má fantazie ve hře mezi třetím až šestým rokem. Obohacuje představy dětí, integruje jednotlivé poznatky.

Velmi dominantním znakem hry je opakování. Dítě se rádo vrací ke hře, kterou si již vyzkoušelo. Rádo se vrací do příběhů, které zná, do situací, v kterých se již orientuje.

V pohybových hrách může dítě díky opakování procházet jakýmsi motivovaným tréninkem určitých dovedností.

Velkým přelomem ve hře dítěte je přijetí role. Jde o prozkoumávání jednání druhých. Dítě přetváří určité situace, zvolí si v nich svoji roli a naplňuje ji podle odpozorovaných zkušeností a podle svých představ.

1.1.2 Co dítěti hra přináší

Protože hra vzniká z vnitřní potřeby dítěte, působí na život dítěte jak v oblasti kognitivní, tak v oblasti sociální. Dítě hru nerealizuje proto, aby se něco naučilo, ale proto, že ho to zajímá a těší a chce něco konkrétního prozkoumat a teprve následně se prostřednictvím hry něco naučí.

Hra má svou podstatu ve třech vzájemně integrovaných oblastech:

- V mozkových impulsech daných zráním a spontánním učením
- V různorodých počátečních informacích souvisejících s proměnou okolí a smyslovými stimuly
- V elementárních zkušenostech, jejichž rozsah a hloubka se postupně zvětšuje, a které mají svou výchozí podstatu v experimentaci se vším, s čím se dostane dítě do kontaktu.

Musíme brát na zřetel, že volná hra dítěte není zbytečné maření času. *„Umožnit dítěti si hrát je nezbytná podmínka pro aktivní seberealizaci, kterou si dítě volí na základě úrovně svého rozvoje, tempa, zájmu, svých zkušeností a schopností začleňovat do nich okolní svět, předměty, jevy a osoby“* (Koťátková, 2005: 20).

1.2 Teorie hry

V 19. Století byla hra středem zájmu vědních oborů, které ji sledovaly ze svých úhlů pohledu a hlouběji prozkoumávaly různé stránky hry. Ale protože je to jev složitý a dodnes pro výzkumná šetření obtížně uchopitelný, vznikaly tak spousty teorií hry.

Teorie švýcarského filozofa Karla Groose vychází z analýzy hry mláďat a dětí a dochází k závěrům, že hra je obecný impuls k procvičování instinktů důležitých pro současný i budoucí život každého jedince. Jeho teorie hry je nazvána jako nacvičování dovedností.

Americký psycholog Stanley Hall, ovlivněný Darwinovou teorií vyslovil svoji rekapitulační teorii. Podstatou rekapitulační teorie je, že dítě ve svých hrách, od těch nejjednodušších až po ty složitější, rekapituluje vývoj lidstva.

Dalším významným teoretikem byl anglický filozof Herbert Spencer, který ve svém díle Principy psychologie uvedl, že hra funguje na základě přebytečné energie. Uvedl, že aktivita spojená s hrou má úzkou souvislost s únavou centrální nervové soustavy, která pro své uvolnění hledá možnost, jak reagovat jinými směry ven z této zátěže.

V první polovině 20. Století psychoanalytik Sigmund Freud vysledoval, že odraz skutečnosti, ve které dítě žije, se objevuje v jeho hrových motivech. Vyslovil názor, že hra je projekce různých rušivých podnětů, s kterými se dítě musí vyrovnat prostřednictvím hraček nadpřirozených postav tím, že nastolí různé katastrofické situace. Hra tak umožňuje dítěti odžít si v bezpečném prostředí rodiny nebo dětské skupiny úzkosti a nejistoty, pramenící ze zatím nezvládnutého světa.

Sovětský psycholog Rubinštejn se zajímal o dětskou hru jako o odraz skutečnosti, kterou dítě nereflektuje pouze jako realitu, ale snaží se jí přetvářet. Dítě si vybírá takové motivy, které jsou pro něj nějakým způsobem významné.

Američtí odborníci Hull a Skinner sledovali hru jako určitý projev chování. Jejich teorie zní, že hra je stimulována zvenčí, ale má i svůj vnitřní potenciál, který může být posilován nebo tlumen podle podmínek, ve kterých se dítě nachází.

Dlouhodobým výzkumným sledováním hry se zabýval švýcarský přírodovědec a psycholog Piaget. Byl přesvědčen o úzké souvislosti hry s rozvojem myšlení a inteligence dítěte. Piaget dále rozlišil základní období intelektuálního vývoje, která se realizují v určitém charakteru hry:

- Období senzomotorické (6 měsíců až 2 roky)
- Období symbolické (2 roky až 7 let)
- Období konkrétních logických operací (7 až 11 let)

1.3 Různé typy dělení her

1. podle Opravilové:

- 1) Podle schopností, které hra rozvíjí – smyslové, pohybové, intelektuální
- 2) Podle typu činnosti – hudební, dramatizující, konstruktivní, napodobující
- 3) Podle místa – exteriérové, interiérové
- 4) Podle počtu hráčů – individuální, skupinové, párové
- 5) Podle věku – kojenců, batolat, předškoláků, školáků, adolescentů,...
- 6) Podle pohlaví – pro holky, pro kluky
- 7) Z hlediska organizačního - hry volné; hry s pravidly

2. podle Mišurcové a Severové:

Dělení podle nejvíce užívaných kritérií:

- 1) Kritérium subjektu hry = podle toho, kdo si hraje – hry zvířat a lidí, mláďat a dospělých, individuální a skupinové
- 2) Kritérium objektu hry = hry s různými objekty – hry s hračkami, rostlinami, se zvířaty, s kulturními výtvary, ...
- 3) Kritérium způsobu zacházení s objektem hry = co dítě při hře dělá – a) když manipuluje s hračkou = hra praktická, b) když si něco prohlíží a pokládá otázky = hra poznávací, c) když pojmenovává obrázky a objekty = hra označovací či symbolická
- 4) Kritérium motivace a životního významu hry = hry motivované vývojovými potřebami dítěte, hry uspokojující sociální potřeby dětí, hry umožňující náhradní uspokojení různých potřeb a hry rekreační

2. podle Mišurcové, Fišera a Fixla

- 1) hry tvořivé
 - a) předmětové – dítě manipuluje s předměty, které je obklopují, rozvíjí smysly a poznává vlastnosti předmětů
 - b) hry úlohové neboli námětové – dítě bere na sebe známou sociální roli dospělého, napodobuje činnost dospělého, hraje si na někoho, napodobuje vztahy mezi lidmi

- c) hry dramatizační – dítě ve své představě vytváří děje, postavy, prožitky, hovoří s vymyšlenou osobou
 - d) konstruktivní – dítě záměrně manipuluje s přirozeným nebo umělým materiálem, předměty a pomůckami, které připomínají skutečnost svým vzhledem či funkcí
- 2) hry s pravidly
- a) pohybové
 - b) intelektuální neboli didaktické – v nich vstupuje do popředí pedagogický záměr a rozvíjí se především rozumové schopnosti

Tento typ rozdělení bude dále rozebrán v následující podkapitole.

1.4 Předškolní dítě a typy her

Jak již bylo zmíněno, předškolní období je takzvaným zlatým věkem dětské hry. Hra je v tomto období hlavní a převládající činností, také je jistou formou učení a přípravou pro budoucí život. V tomto období je již hra dítěte obsahově bohatší a složitější. Dítě již vyhledává skupinovou hru. Hra je cesta, která připravuje předškoláka na život v kolektivu.

Je důležitá rozmanitost her, proto by se měly u dítěte smíšeně prolínat různé typy her.

U dítěte tohoto věku se snad nejvíce uplatňují hry námětové. Děti v nich napodobují činnosti a děje ze svého okolí. Jsou to například hry na rodinu, na lékaře, na obchod a podobně. Velice se zde uplatňuje spolupráce dětí. Děti u těchto her potřebují pocit opravdovosti. Znamená to, že dbají při hře na spousty detailů, jako je například vybava domácnosti při hře na rodinu.

Již od batolete dítě provází hry konstruktivní. U předškoláka jsou viditelné značné pokroky. Například z písku staví různé tunely a hrady. Je dobré dětem poskytnout i různé druhy stavebnic, které díky rozmanitosti materiálů, ze kterých jsou vyrobeny, rozvíjí u dětí spousty dalších schopností a dovedností.

K rozvoji smyslů přispívají hry senzorické. Mohou to být například hry se zvuky, u kterých můžeme využít širokou škálu hudebních nástrojů, nebo můžeme jen poslouchat

zvuky ze školní zahrady. Dále využíváme hry na rozvoj zraku, čichu, chuti a hmatu. Je opravdu mnoho možností jak smysly podpořit a děti tyto hry většinou velice baví.

Jelikož má předškolní dítě obrovskou potřebu pohybu, musíme uplatnit také hry pohybové. Dítě tyto hry vyhledává také z důvodu zapojení se do kolektivu, po kterém začíná čím dál více toužit.

Pohybové hry mohou být prosté, s říkadly, s využitím náčiní či nářadí, také mohou probíhat v místnosti, venku, ve vodě nebo na sněhu.

2. Zájmové aktivity

Zájmové činnosti můžeme chápat jako cílevědomé aktivity, které jsou zaměřené na uspokojování a rozvíjení individuálních potřeb a zájmů. Silně ovlivňují rozvoj osobnosti, efektivitu výchovy a vzdělávání. Hodnotná zájmová činnost by proto měla být součástí života dítěte. Vyplňuje jeho volný čas a je také významným prostředkem výchovy. Dochází také k rozvíjení intelektuální, citové a volní sféry dítěte z hlediska psychického rozvoje. Zájmová činnost umožňuje dítěti používat kladných citů, způsobuje odreagování, poznání vlastních možností a vyplnění přání. Vhodně podněcuje samostatnost, tvořivost a společenskou aktivitu. Plní funkci výchovnou i vzdělávací.

2.1 Pojem zájem

Zájem je individuálně osobnostní jev, z hlediska výchovy se zájmy zabývá pedagogika. Jsou vyvolány potřebami, ale nejsou s nimi totožné. Vztah mezi potřebami a zájmy je oboustranný. Zájmy se rozvíjejí na základě potřeb, umožňují jejich uspokojování, a tím ovlivňují jejich a charakter a vznik dalších potřeb. Zájmy patří mezi vlastnosti aktivačně-motivační, vedou tedy osobnost k aktivitě a vyvolávají pohnutku k činnosti zaměřené určitým směrem. Mají těsnou vazbu na vlohy a schopnosti člověka, které ovlivňují úspěšnost v určité činnosti. Je zde charakteristický výběrový vztah k předmětu nebo činnosti, které mají pro člověka zvláštní význam. Vzbuzuje v nás tedy přání po aktivním styku s předmětem zájmu.

Dělení zájmů:

- a) Podle úrovně činnosti – aktivní a receptivní

Při aktivních činnostech jedinec sám vyvíjí činnost a produkuje některé hodnoty, zabývá se aktivně předmětem svého zájmu (hraje fotbal, závodí). Receptivní zájmy jsou ty, když se při jejich realizaci aktivita omezuje pouze na vnímání předmětu zájmu (sledování filmů).

- b) Podle intenzity – hluboké a povrchní
- c) Z hlediska časového trvání – krátkodobé, dočasné, přechodné, trvalé
- d) Podle stupně koncentrace na předmět zájmu – jednostranné a mnohostranné
- e) Z hlediska společenských norem – zájmy žádoucí (hodnotové) a nežádoucí (neslučují se s obecně platnými společenskými nebo právními normami)
- f) Podle obsahu – přírodovědně ekologické, tělovýchovné, sportovní a turistické, společenskovední atd.

(Hájek, 2007: 15)

2.2 Ontogenetický vývoj dítěte a jeho zájmů

Dětství představuje první fázi vývoje člověka. Ale i ono dětství dělíme na několik základních období. Každé z nich se vyznačuje specifickými znaky a tím, že v jeho průběhu dochází k plnění určitých vývojových úkolů. Musíme vycházet z toho, že vývoj dítěte po narození ovlivňují tři druhy činitelů, a to jsou:

1. Vnitřní vrozené předpoklady – ty podmiňují procesy zrání a zároveň procesy učení
2. Vlastní aktivity dítěte – jimi se uskutečňují i různé způsoby učení
3. Soubor životních podmínek – ty ovlivňují chování i učení dítěte

Vývojové změny se projevují v tělesném růstu, v chování dítěte i v psychických procesech. Vývoj je v podstatě proces změn, díky němuž může dítě dále rozvíjet své vědomosti, chování a dovednosti. Z hlediska vývoje dítěte rozlišujeme také vývojové oblasti, které spolu navzájem souvisejí a naprosto odděleně je lze popsat jen těžko. Jedná se o

tělesnou, motorickou, percepční, kognitivní, řečovou a jazykovou a osobnostněsociální oblast.

V rámci vývoje a společně s uvedenými vývojovými oblastmi se formuje i zájem dítěte, který je podrobněji popsán v jednotlivých vývojových etapách dítěte.

Základní dělení ontogenetických etap dítěte:

- Novorozenecké období – prvních 6 týdnů života
- Kojenec – do jednoho roku
- Batole – od 1. až do 3. roku – období rozvoje pohybu a řeči
- Předškolní období – zlatý věk hry – 3. až 6. rok života
- Mladší školní věk – 6 až 11 let – žáci prvního stupně ZŠ – první strukturální přeměny
- Střední školní věk – 14 až 16 let – prepubescence – žáci druhého stupně ZŠ – druhá strukturální přeměna
- Starší školní věk – 14 až 16 let – pubescence – doba pohlavního dozrávání – začátek střední školy
- Dospívání – 16 až 20 let – adolescence

2.2.1 Novorozenecké období

Hned po narození se začíná novorozenec adaptovat na vnější svět. Veškeré systémy jsou připraveny fungovat od okamžiku narození. Tělesné systémy ale nejsou dosud docela zralé. Motorika je reflexivní a ochranná, dítě ještě nemá nad svými pohyby kontrolu. Dítě většinu času prospí. Své potřeby a emoce, jako je například strach, tíseň, citové rozrušení, dává najevo pomocí pláče.

Co se týče her a sociálních aktivit, má dítě rádo světlo a jas, rádo upřeně sleduje obličej, má rádo doteky a rádo se chová. Je třeba na dítě mluvit, zvláště před dotykem.

2.2.2 Kojenec

V tomto období dítě neuvěřitelně rychle roste, zlepšuje se celková motorika dítěte, začíná napodobovat zvuky řeči a gesta svých blízkých.

V rané fázi tohoto období se dítě natahuje po předmětech, kope nohama, je rádo, když se na něj mluví či zpívá. Mezi čtvrtým a osmým měsícem si již hraje s hračkami, které se mu dostanou do ruky, a testuje je v ústech. Zvuky, které dítě vydává, jsou čím dál více složitější a různorodější. Dítě si začíná uvědomovat samo sebe, rozlišuje také mezi cizími lidmi a rodiči.

Od osmého měsíce začínají některé děti chodit a mluvit. Jsou čím dál více zručnější – lépe zacházejí s malými předměty a rády je zkoumají. Děti v tomto věku začínají být nesmírně společenské a chtějí být středem pozornosti. Začíná se projevovat také neposlušnost a negativismus.

Dítě se rádo věnuje velkým motorickým aktivitám – rádo se přesouvá, leze a někdy dokonce chodí. Co se týče manipulace s předměty, rádo si dává různé věci na hlavu nebo vkládá jeden předmět do druhého. Má zájem o velký průzkum předmětů a míst.

2.2.3 Batole

Batole je plné neomezené energie, nadšení a zvědavosti. Zpomaluje se tempo růstu, ale výrazně se zlepšuje motorika, vývoj řeči, rozvíjí se složitější uvažování a schopnost se učit.

Dítě v počáteční části batole se chová velmi majetnicky, jen stěží se dokáže o něco podělit. Co se týče zájmů, velice rádo pomáhá rodičům s běžnými činnostmi. Také ho baví chodit na procházky a pozorovat a zkoumat svět kolem sebe. Většinu času si hraje samo, i když ho ostatní děti zajímají. Hra je pouze paralelní – děti si hrají vedle sebe, ale každé svou hru.

Dvouleté děti umí velice dávat najevo vřelé city, je čím dál více schopnější a osvojuje si mnoho nových dovedností. Zvýrazňuje se negativismus dítěte vůči rodičům.

2.2.4 Předškolní věk

Je charakterizováno v podstatě jako první společenská emancipace dítěte. Předškolní období je zásadní pro vytváření vlastních základů celé osobnosti jedince. V této době se vytváří v hlavních obrysech individualizovaná osobnost jedince. Dále se už pak vyhraňuje či dotváří, ale zásadně se nemění.

V tomto období se dále rozvíjejí motorické schopnosti, je to hlavně z toho důvodu, že dítě překypuje energií, má velkou potřebu pohybu a právě při pohybu se rozvíjí hrubá motorika. Děti například chodí po schodech nahoru a dolů, udrží rovnováhu na jedné noze, jezdí na tříkolce, chytají velký míč a zároveň do něj umějí kopat. Co se týče jemné motoriky, je vidět lepší zacházení s tužkou, i když úchop nebývá zcela správný. Motorika dětem dovoluje stavění z kostek, práci s plastelínou, což jsou činnosti, které patří zároveň ke středu jejich zájmu ve věku od tří do čtyř let. Děti zvládají už také spousty sebeobslužných činností, jako jsou například zapínání zipů a velkých knoflíků na oblečení, čištění zubů, mytí rukou apod. V pěti letech už leze po žebřících a dětských prolézačkách, zdokonaluje se hod míčem, práce s modelínou a plastelínou a jsou znát pokroky v kreslení.

Toto období je nazýváno obdobím hry. Hra je velkou a základní potřebou dítěte předškolního věku. Děti již chtějí být pohromadě s ostatními vrstevníky, snaží se zapojit do hry ostatních, tím se rozvíjí sociální citění. Při hrách děti rády využívají různé převleky a přiřazují si různé role z běžného života, které pak společně formou hry, např. na rodinu, ztvárňují. V hrách děti často používají symboliku u předmětů. Velice brání své hračky a majetek, chovají se někdy přitom i násilnicky. Kolem pátého roku již nabývají na důležitosti kamarádi a společná hra s nimi.

Vnímání ještě není přesné, ale jeho vývoj pokračuje zvyšováním citlivosti smyslových orgánů. Vnímání je nutné posílit dobrou motivací. Paměť je mechanická, ale už lze pozorovat náznaky úmyslného zapamatování. Pozornost je nestálá, dítě se nedokáže na činnost soustředit déle než 30 minut, proto i například zájmové kroužky pro tyto děti musí být krátké a s pestrým programem. Zájmy jako takové jsou ale doposud nevyhraněné. Děti zkouší a objevují různé druhy činností. Musí mít pro činnost dostatek podnětů, jinak se nudí a může se objevovat vzdorovitost či neposlušnost. S tím souvisí také obrovská fantazie dětí, kterou

v tomto období překypují. Činnosti tedy musí kromě dobré motivace a zaujetí obsahovat i podnět k dětské představivosti a fantazii. Dítě pak činnost více prožívá a vnímá.

2.2.5 Mladší školní věk

Období školní zralosti znamená pro dítě přechod ze světa her do světa povinnosti a práce. Dítě se již dokáže soustředit delší dobu, zvyšuje se jeho tělesná výkonnost, zlepšuje se koordinace, je celkově samostatnější. Přebytky tělesné energie, které se u něj tvoří, je nutné vybijet živými pohybovými hrami. Kvůli střídavé tělesné intenzitě, se střídají i zájmy. Dítě hodnotí skupiny podle toho, jakou roli v nich zastává. Potřebuje neustálé hodnocení, zvláště kladné. Dítě rádo soutěží s ostatními spolužáky, činnosti by měly být alespoň trochu podle toho postavené. Pokud dítě navštěvuje například zájmové kroužky, je už hlavním motivem zájem o činnost samu, nemusíme tedy děti motivovat tolik jako děti předškolní.

2.2.6 Střední školní věk

Toto období se začíná projevovat pohlavním vyspíváním a je ukončeno pohlavní zralostí. Díky nerovnoměrnému tělesnému vývoji vzniká určitá neohrabanost u dětí, ale vyvíjí se schopnost logiky a myšlení je přesnější a kritičtější. Formuje se vztah k sobě samému a projevuje se nespokojenost se sebou samým. Dítě má problém s autoritami, neuvědomuje si rozdíl mezi tím, co chce a mezi svými možnostmi. V kroužku dítě ztrácí zájem o činnost jako takovou a usiluje spíše o sociální kontakty v kolektivu. Proto nejsou v tomto období zájmy stálé. Dítě naplňuje touha po nezávislosti, a jelikož rodiče ztrácejí svoji autoritu, hledá ji dítě u někoho jiného – například právě u vedoucího kroužku, anebo osoby jinak zajímavé.

2.2.7 Starší školní věk

Dovršuje se pohlavní zrání, vyrovnávají se tělesné proporce, roste svalstvo a zvyšuje se tělesná výkonnost. Paměť, pozornost a představivost jsou plně rozvinuty. Díky nedostatku zkušeností činí absolutní soudy, zjednodušuje, také není ochotné ke kompromisům. Jedinec nerad připouští své vlastní nedostatky a vynáší své přednosti. Ve vytváření žebříčku hodnot

hraje velkou roli parta. Prohlubují se zájmy, také se vyměňují, vzrůstá zájmová činnost receptivního charakteru - což je například fanklub, internet, DVD apod. Jedinec má velkou potřebu o navázání sociálních kontaktů a věnuje větší pozornost svému vzhledu. Dítě musí v tomto věku nacházet důvěru, prostor pro samostatnost a kladné hodnocení.

2.2.8 Adolescence

Duševní i tělesný vývoj se stabilizuje. Dokončil se vývoj pohybových funkcí, zvyšuje se výkonnost a vytrvalost. Těla ženská i mužská získávají konečnou podobu. Fantazie je kreativní, vnímání se zpřesňuje a učení je cílené (pochopení látky). Zvyšuje se potřeba po kontaktu s jedinci opačného pohlaví. Velice záleží na osobních vztazích ve skupině. Objevuje se již také touha po založení vlastní domácnosti a celkové ekonomické nezávislosti na rodičích.

2.3 Nejčastější zájmové činnosti

- a) Rukodělné činnosti – rozvíjí se zejména jemná motorika, pracuje se s různými materiály a rozvíjí se představivost
- b) Technické činnosti – pěstují se konstrukční dovednosti (modelářství), navazuje na rukodělné činnosti
- c) Přírodovědná zájmová činnost – učení se základům přírodních věd, vztah k přírodnímu prostředí, živočichům, rostlinám (rybářství, ekologie, pěstitelství)
- d) Esteticko-výchovné činnosti – rozvíjejí kreativitu u dětí, formují vztah k estetickým hodnotám (hra na hudební nástroj, divadlo, film)
- e) Tělovýchova a sport - rozvíjí fyzickou zdatnost
- f) Turistika – spojuje prvky tělovýchovy, přírodní a společenskovední zájmové činnosti
- g) Společenskovední zájmová činnost – rozšiřuje poznatky o společnosti, tradici (historie, filozofie, sběratelství)
- h) Počítačová gramotnost – rozvíjí logiku, hrozí však tzv. virtuální droga

(Hájek, 2007: 19)

Oblíbenost druhů zájmových činností:

Mateřské školy:

- Tanečky a aerobik
- Hra na flétnu
- Angličtina pro nejmenší
- Keramika
- Vaření
- Sportovní hry
- Výtvarná výchova
- Divadlo a dramatika
- Jóga pro děti
- Zpívánky

Základní školy:

- Moderní tanec a aerobik
- Florbal
- Hip hop
- Angličtina pro nejmenší
- Keramika
- Vaření
- Počítače a internet
- Sportovní hry
- Bojové sporty a sebeobrana

2.4 Motivace

Abychom zvýšili zájem dětí v mimoškolních oblastech, je nutné je dostatečně motivovat. Pedagog nebo rodič motivuje, aby dosáhl v činnosti daného výsledku. Motivování je proces, v němž jsou vnitřní podněty směřovány k určeným cílům. Motivace musí vycházet z přirozených potřeb dítěte, má vyvolat potřebu a současně by měla ukázat cestu, jak danou potřebu uspokojit. Děti by pomocí motivace měly zjistit, proč mají danou činnost vykonávat.

Aktivita dítěte nesmí být vynucena, ale vyvolána, k tomu nám motivace dopomůže. Přirozeně bude vycházet z kladných zkušeností dítěte. Dítě bude očekávat úspěch a ocenění, které nesmíme zanedbat. Pokud dítě v činnosti uspěje, bude ji chtít opakovat. Motivací se může stát také úspěch kamaráda. Pedagog nebo rodič, který navozuje motivaci, musí znát osobní vlastnosti dětí a užívat takovou motivaci, která je přiměřená věku dětí. U nejmenších dětí se motivace váže na elementární potřeby. Správná motivace navazuje na předchozí zkušenosti dětí. S postupujícím věkem dětí narůstá výběrovost motivů. Dítě by mělo být při činnosti úspěšné a měly by se uspokojit jeho potřeby.

Rozlišujeme dva druhy motivace – primární a sekundární. Primární motivace motivuje dítě pouze k činnosti samé, kdežto sekundární motivace je s činností vnitřně spojena, dítě musí pochopit hlubší smysl činnosti.

3. Rodina a volný čas předškolního dítěte

Když dítě přijde z mateřské školy domů, formuje jeho volný čas právě rodina. Rodiče dítěti poskytují hračky, předměty a návrhy s čím si bude hrát, i oni sami se mohou stát partnery pro jeho hru. Je důležité, aby rodina nepodcenila dětskou hru a její důležitost. Rodiče by měli náplň volného času dítěte promyšlet a dbát na prožitky dítěte.

3.1 Podmínky pro hru v rodině

Rodina může pro hru vytvořit podmínky o to lépe, čím více lásky, jistoty a bezpečí nabízí svým dětem. Hra se může uplatnit jako výborný výchovný prostředek. Je však zapotřebí vytvořit vhodné podmínky jak materiální tak sociální.

Výběr vhodných hraček nelze brát jako zanedbatelný. Nemůžeme také říci, že velké množství hraček se rovná mnoha dobrým hračkám. Dítě nepotřebuje mnoho hraček, ale takové a tolik, aby si mohlo zorganizovat hru obsažnou, různorodou a nápaditou a aby se při ní naučilo vytvářet si hračky samo.

Hlediska, která bereme v úvahu při výběru hraček:

1. Jak odpovídají věku dítěte
2. Zda ponechávají prostor pro dětskou fantazii
3. Zda umožňují co nejvšestrannější činnost
4. Zda jejich námět a obsah je dětem srozumitelný a obohacuje jejich poznání
5. Zda přispívají k rozvoji přátelských vztahů mezi dětmi
6. Zda mají velikost přiměřenou dětské ruce
7. Zda jsou zhotoveny z materiálů, které jsou dítěti příjemné
8. Zda jsou trvanlivé
9. Zda odpovídají požadavkům hygieny a bezpečnosti při hře
10. Zda jejich tvar a barva odpovídají požadavkům estetickým a výtvarným
11. Zda jsou přiměřené vzhledem k příležitosti, při níž je hračka dítěti věnována

(Mišurcová, Fišer, Fixl, 1980: 135)

Při výběru ale nejde jen o to, zda hračky odpovídají uvedeným požadavkům. Jde také o to, aby hračky tvořily určitý celek, přitom však každá měla svoji roli a využití. Celek hraček by měl přispívat k harmonickému, a přitom pestrému rozvoji dítěte.

Správný výběr hraček však pro dobrou hru nestačí. Rodiče by měli vytvářet také vhodné prostředí. Dítě potřebuje dostatek prostoru. Dostatek prostoru je myšlen jak pro hry a manipulaci s hračkami a jinými předměty, tak pro pohybový projev. Rodiče musí myslet na to, že i přes dokonalou vybavenost bytu nebo domu a velkou prostornost, dítě potřebuje každodenní pobyt venku. Uvnitř v domě dítě nikdy nebude mít takový prostor pro lezení, běhání apod. I pobyt na veřejném dobře vybaveném hřišti umožní dítěti větší pohybové vybití než v uzavřeném prostoru. Úplně nejlepší a nejproduktivnější prostředí pro dítě je příroda, tedy vycházky v lese apod. Pro dítě pobyt v přírodě neznamená jen uspokojení pohybové potřeby, v přírodě dítě může získat spousty nových poznatků, postřehů. Výhodou je, že si poznatky přímo prožijí a nemusí je často hledat v knihách nebo v médiích, ze kterých mohou být poznatky spíše jen povrchní. Prostor pro volný čas musí být pro dítě především příjemné, důležité je také emoční naladění. Je možné, že rodiče budou každý den s dítětem chodit do přírody, ale pokud je samotné to nebude bavit, ani pro dítě nebudou vycházky do lesa velkým zážitkem.

Dalším bodem podmínek pro hru v rodině je s kým si dítě vlastně hraje. „Zdravý sociální vývoj dítěte vyžaduje, aby dítě mělo možnost hrát si s dětmi stejného i rozdílného věku, sourozenci a kamarády, ale i s dospělými, tedy s rodiči, prarodiči, vychovateli apod.“ (Mišurcová, Fišer, Fixl, 1980: 137). Současně podporujeme i individuální hru dítěte, která je typická pro dítě ve věku do čtyř let. Dospělý by neměl hru s dítětem ani podceňovat, ani zesměšňovat. Při hře poznáváme povahovou stránku dítěte. Dítě do hry nikdy nenutíme, necháme ho, aby si hračku i způsob hry zvolilo samo, ale zároveň ho vedeme k dodržování pravidel, pokud je hra má. Můžeme dítěti naznačit způsoby, jak hru rozvinout. Ať už zasahujeme do hry jakýmkoliv způsobem, náš zásah by neměl vést k tomu, že se dítě přestane hry aktivně účastnit a stane se pouhým divákem. Taková hra ztrácí význam.

Pro ovlivňování a usměrňování hry doma, je možné shrnout požadavky do těchto pravidel:

Rodiče:

1. Vymezí pro hru místo, kde se dítě cítí spokojené
2. Dopřejí mu ke hře co nejvíce času
3. Dají mu vhodné oblečení
4. Poskytnou v pravý čas kvalitní hračku a vedou je k tomu, aby ji udržovalo v pořádku a vážilo si jí
5. Nikdy bezdůvodně nepřerušují hru
6. Nedělají na děti při hře nátlak
7. Nechávací je, aby samy zkoušely a experimentovaly
8. Nekritizují a neopravují
9. Vážně projevují zájem
10. Umožňují dítěti individuální hru
11. Podporují hru s jinými dětmi
12. Respektují vlastnictví dětí
13. Nerozlišují mezi hračkami pro chlapce a děvčata
14. Nedělají z úklidu hraček každodenní tragédii
15. Poučí děti, že hra může být spojena s nebezpečím (jízda na dětských dopravních prostředcích apod.)

(Mišurcová, Fišer, Fixl, 1980: 138)

3.2 Média ve volném čase dítěte

Každé dítě již v předškolním věku, samozřejmě pokud rodina žije klasickým způsobem (například pokud není členem nějaké sekty nebo neuznává nějaká zvláštní společenská pravidla), je ovlivněno různými druhy médií, které obklopují i nás ostatní. Mluvíme například o vlivu televize – dnes již díky satelitnímu vysílání s širokou nabídkou programů, dále vliv počítačů včetně internetu není zanedbatelný, a můžeme mluvit také o působení mobilních telefonů na děti. Nemůžeme o těchto prostředcích mluvit pouze v negativním smyslu, naopak i v předškolních zařízeních mají své kladné využití, ale důležité je si uvědomit zda nejsou nejlepším kamarádem našeho dítěte a dítě s nimi netráví veškerý svůj volný čas.

3.2.1 Dítě a televize

Trend poslední doby je takzvané odkládání dětí před televizní obrazovku. Je prokázáno, že většina našich dětí do patnácti let většinu svého volného času tráví právě touto činností. Bohužel se tento trend posouvá k čím dál více mladším dětem, takže tento problém můžeme řešit i v rámci předškolního období dítěte.

Zda je sledování televize pro děti dobré či špatné je sporná záležitost. Důležitou roli hraje zejména to – jak dlouho svůj volný čas u televize tráví. Jak již bylo zmíněno, dítě svůj volný čas tráví různými činnostmi – ať už pobytem venku nebo zájmovými kroužky, výlety s rodiči. U všech těchto činností vydává nějakou energii, ale sledováním televizních programů žádného výdeje nedocílíme. Proto není zcela správné, aby si dítě, které přijde domů ze školky, sedlo k televizi a do večera sledovalo program za programem až do večera. Dítě trpí nedostatkem pohybu, křivením páteře (což je v dnešní době problém většiny dětí) a v neposlední řadě zhoršováním zraku.

Dále zde máme otázku, zda jsou všechny pořady, které jsou vysílány, pro naše děti vhodné. Bohužel již děti ve třech letech vám dokáží popsat, jaké druhy násilí v televizi spatřili. Jejich pozornost někdy ani téměř nevnímáme, ale zatímco my sledujeme kriminálku a děti vypadají, že si hrají, sledují většinu toho, co se v příběhu odehrává. Starší děti se u televize rády obslouží samy, právě když jsou rodiče v zaměstnání a podobně, nemají tedy absolutně ponětí, co jejich děti v televizi sledují. Už vůbec nepřispívá fakt, že násilí je

obsaženo v pořadech během celého dne a není vysíláno pouze po desáté hodině večer. Dnes jsou děti vystavovány televiznímu násilí mnohem častěji než kdykoli předtím. Dokud jsou tedy děti malé, není zas až takový problém, abychom je takovými pořady ochránili. Musíme zkrátka vypnout televizi a hlídat, na co se koumáme my, a zda se dívá naše dítě.

Další problém nastává, pokud jsou rodiči celodenními diváky televize. Jestliže si pustíme televizi a budeme na ni koukat celý den, dítě to uvidí a bude to dělat přirozeně také. Děti se velice rády a rychle učí návykům svých rodičů. Dítě pak přirozeně nezná jiný druh zábavy. Kde je například komunikace rodiče s dítětem? Společné sledování televize komunikaci jen ztěžka obsahuje. Každé dítě by mělo mít i jiný koníček než vysedávání u obrazovky. Když s dítětem vybereme činnost, která ho bude bavit naplňovat, nebude mít tak vysokou potřebu koukání na nesmysly. Samo si pak v televizi vybere pořady, které ho budou opravdu bavit a sníží svoji sledovanost pouze na ně (podle výzkumů je ideální 1-2 hodiny denně). Musíme mu k tomu však pomoci.

3.2.2 Dítě, počítač a internet

Problém dítě versus počítač je velice podobný jako dítě a televize. Počítač a především internet se stali naší každodenní součástí, používáme je v práci i pro náš volný čas. Díky nim se dovídáme mnoho potřebných informací, můžeme pracovat s různými programy a také je nám dovoleno sledovat pomocí internetu filmy, seriály, poslouchat muziku, hrát hry a psát si s opravdovými či imaginárními přáteli. Někdy si ale můžeme všimnout, že naše dítě, ač počítač nepoužívá jako my k pracovním záležitostem, tráví u této mechanické věci téměř celý svůj volný čas nebo v jiném případě jej střídá s televizí.

Bohužel již u velmi malých dětí můžeme najít takové, které umí jen pohyb myší, otáčení volantem a ovládání dalších přístrojů týkajících se počítače. Nejmenší děti se tedy u počítače baví zejména hraním her. Je až neuvěřitelné, jak malé dítě se dokáže s touto složitou věcí rychle naučit pracovat. Předškolním dětem čas strávený u počítače snadno určíme a omezíme a v podstatě je na nás, jak hodně si na tuto věc navykne. Starší děti však už tolik nehlídáme a nastává problém stejný jako u televizního vysílání – dítě tráví čas u počítače nepřiměřeně dlouhý.

Opět je dobré si s dětmi povídat a zodpovědět jim na všechny otázky, když nám nebudou vždy zcela příjemné. Hlídejme tedy děti, aby počítač používali k smysluplným činnostem a maximálně „neškodným“ hrám. Může se také stát, že se právě z našich dětí stanou takzvaní „závisláci“ na počítači nebo ještě střídavě s televizí.

3.2.3 Dítě a mobilní telefon

I mobilní telefon dnes patří k běžné výbavě dětí a to již předškolních dětí. Rozhodně nesmíme opomenout jeho nesporné výhody. Shon a pres žene rodiče nechávat již malé děti doma samotné bez dozoru, byť třeba jen na chvíli, ale určitě mají rodiče své děti rádi neustále pod kontrolou. Pořízení mobilního telefonu dítěti je mnohdy tedy nezbytnou věcí. Je ale dobré dát dítěti přesné instrukce jak telefon používat a kam a jakým způsobem může telefonovat. Dítě by mělo od začátku pochopit k čemu je vlastně telefon určený. Může ho použít například v krizové situaci, tedy zatelefonovat rodičům, pokud nejsou přítomni. Nebo může nastat situace, kdy bude potřeba zavolat hasiče, policii či záchrannou službu, není tedy od věci s dítětem nacvičit, jakým způsobem by na tyto linky zavolalo a je dobré nastavit mu tato telefonní čísla jako rychlou volbu v telefonu.

Malé děti často nacházejí zálibení v hrách, které poskytují většiny typů mobilních telefonů. Měly by pochopit, že tyto hry nemusejí hrát neustále dokola, a že existují rozhodně lepší možnosti jak trávit volný čas.

Rozhodně děti obeznámíme s tím, že existují lidé, kteří občas telefonu zneužívají a mohou zavolat právě jim a říci do telefonu nějakou hrubost a podobně. Problematika obscénních telefonátů je bohužel stále aktuální, proto by měli rodiče telefonáty svých dětí, zejména těch nejmenších, mít co nejvíce pod kontrolou a vyvarovat se tomu, aby dítě mělo dost nepěkný zážitek.

Rodiče by možná měli také uvážit, zda je nutné, aby dítě již předškolním období vlastnilo telefon. Je to samozřejmě i otázka financí. Dítě velice rádo volá svým kamarádům, kteří mobil vlastní též. Zvažme tedy, zda pro nutné situace pouze telefon dítěti nezapůjčit, možná by to mnohdy ušetřilo peníze a zabránilo předčasnému budování závislosti na další elektronické věci.

Empirická část

1. 55. Mateřská škola v Plzni

Praktickou část, tedy výzkum jsem provedla v 55. Mateřské škole v Plzni. Jak jsem zmínila již v úvodu, tuto mateřskou školu jsem zvolila kvůli upřednostnění volné hry a nezačlenění zájmových kroužků do programu školy.

Hlavním cílem školy je vytvářet vztah k lidským hodnotám, které jsou dětem srozumitelné, tedy odpovědnost za svůj život i za své zdraví, vzájemné respektování, cit pro kamarády, ohleduplnost, úcta k lidským hodnotám, kladný vztah k přírodě a k životnímu prostředí.

Záměrem školy je spokojenost učitelů, dětí i rodičů, připravit dítě na důležitou změnu, tedy na vstup do základní školy, připravit dítě na život celkově a zprostředkovat mu co nejvíce kvalitních prožitků.

Program mateřské školy nese název Trnkova kouzelná zahrada, který je zpracován na motivy Zahrady Jiřího trnky. Všechny třídy mají pět hlavních společných témat, která tvoří jednotlivý celek. Celek bezprostředně souvisí s životem dětí a umožňuje tak integrované naplňování vzdělávacích cílů. Jako hlavní symbol bylo vybráno bludiště: „Do bludiště se může vejít, pak se v něm bloudí, potkává, poznává, zastavuje, zjišťuje apod., ale vždycky se z něj dá vyjít ven a je-li potřeba, také se vrátit. Jen je třeba se naučit najít tu správnou cestu.“

Škola nabízí školy v přírodě, návštěvy divadel a jiných kulturních akcí, exkurze, výlety, logopedická cvičení pro děti s nesprávnou výslovností a místo kroužků pouze doplňkové programy, v tomto případě to je předplavecká výchova pouze pro předškoláky a cvičení Želvička, které obsahuje prvky jógy. Cizí jazyky, výtvarné tvoření, hry na hudební nástroje apod. škola v podobě zájmových kroužků nenabízí. Snaží se všechny tyto aktivity přirozeně vnést do činností během dne a ušetřit tak zmatků spojených s uspořádáním kroužků.

2. Vymezení cílů

- a) Odpověď na otázku, zda má nějaký vliv na výběr zájmů dětí to, že škola nepreferuje zařazení zájmových kroužků do uspořádání dne v mateřské škole (zda jsou děti kroužky spíše zahrnuty nebo je rodiče pro své děti moc nevyhledávají)
- b) Zjištění, zda má určitý trend dnešní doby (televize, počítače, telefony) vliv na výběr aktivit ve volném čase, jaký je postoj rodin k pobytu v přírodě a kolik času vlastně rodiče se svými dětmi tráví.

3. Metoda výzkumu - dotazník

Pro svůj výzkum jsem zvolila metodu dotazníku. Tato metoda se mi zdála nejvhodnější. Abych splnila cíle své práce, bylo potřeba získat informace od rodičů dětí navštěvujících 55. Mateřskou školu. Asi jen těžko bych s rodiči mohla udělat například rozhovory.

Dotazník je v podstatě písemné odpovídání na otázky. Není časově tolik náročný pro toho, kdo odpovídá. Je ale náročný na sestavení. Při sestavování dotazníků je třeba promyslet a přesně určit hlavní cíl dotazníkového průzkumu, logicky a stylisticky správně připravit konkrétní otázky. Otázky by měly být anonymní. Tím lze zvýšit upřímnost odpovědí. Dotazník bývá řazen do tzv. metod subjektivních. Subjektivnost dotazníku je dána tím, že vyšetřovaný zde může různým způsobem ovlivňovat své výpovědi. Otázky v dotazníku mohou být otevřené, uzavřené a škálové. Metody používané v teorii a praxi a tedy i dotazníky mají být objektivní, standardní, spolehlivé, platné (validní), kvantitativně i kvalitativně interpretovatelné, úsporné, s přiměřenou mírou návratnosti.

Pro svůj dotazník jsem použila především otázky uzavřené, přesněni výčtové, kdy si dotazovaný může vybrat několik nabízených alternativ zároveň. Tento typ otázek jsem použila kvůli snadnějšímu vyhodnocení dotazníku. Dotazníky byly samozřejmě anonymní, aby rodiče neměli pocit, že se někdo vkrádá do jejich soukromí. Zvolila jsem krátkou strukturu dotazníků, aby bylo možné je rychle vyplnit, což bylo jistě pro rodiče stěžejní.

Rozdáno bylo celkem 60 dotazníků, rodiče je měli k dispozici po celé dny v mateřské škole. Vyplněno a vráceno bylo 35 dotazníků, s tímto počtem jsem pak nadále pracovala.

Dotazník – Jak tráví volný čas rodiče se svými dětmi

Vážená(ý) paní, pane,

Jsem studentkou třetího ročníku oboru Učitelství pro mateřské školy Pedagogické fakulty. V rámci realizace bakalářské práce na téma Náplň volného času dětí předškolního věku v 55. MŠ v Plzni provádím dotazníkové šetření mezi rodiči dětí předškolního věku v již zmíněné mateřské škole.

Cílem tohoto šetření je zjistit, co převážně rodiče se svými dětmi ve volném čase dělají, co s nimi podnikají, zda volí pro své děti nějaké zájmové kroužky apod.

Obracím se na Vás s prosbou o spolupráci a o vyplnění níže uvedeného dotazníku. Dotazník je anonymní, proto se prosím nepodepisujte. Předem Vám moc děkuji!

1. **Čemu se Vaše dítě nejvíce věnuje neorganizovaně ve volném čase?** (zvolený druh aktivity prosím podtrhněte, může být více voleb)

- **Sportovní** – sportování – kolo, brusle, boby, koloběžka, ...
- **Hudební** – muzicírování – poslech CD, zpívání, tanečky při hudbě, ...
- **Kreativní** – vystřihování, lepení, modelování, ...
- **Dramatické** – návštěva divadla, četba, vyprávění,...
- **PC, televize**
- Jiné

2. **Kolik času trávíte společně s dítětem při jeho volných aktivitách?** (uveďte prosím časový údaj v hodinách za den)

.....

3. **Kolik hodin týdně tráví Vaše dítě volný čas řízenými zájmovými aktivitami (různé druhy zájmových kroužků)?** (uveďte prosím časový údaj v hodinách za týden)

.....

4. **Jakého okruhu aktivit se zájmové kroužky Vašeho dítěte týkají?** (zvolený druh aktivity prosím podtrhněte, může být více voleb)

- **Sportovní**
- **Hudební**
- **Kreativní**
- **Dramatické**
- **PC**
- Jiné

5. **Kolik volného času trávíte se svými dětmi v přírodě?** (uveďte prosím časový údaj v hodinách za týden)

.....

6. Kolik hodin denně tráví Vaše dítě u televize nebo u PC? (uvedte prosím časový údaj v hodinách za den)

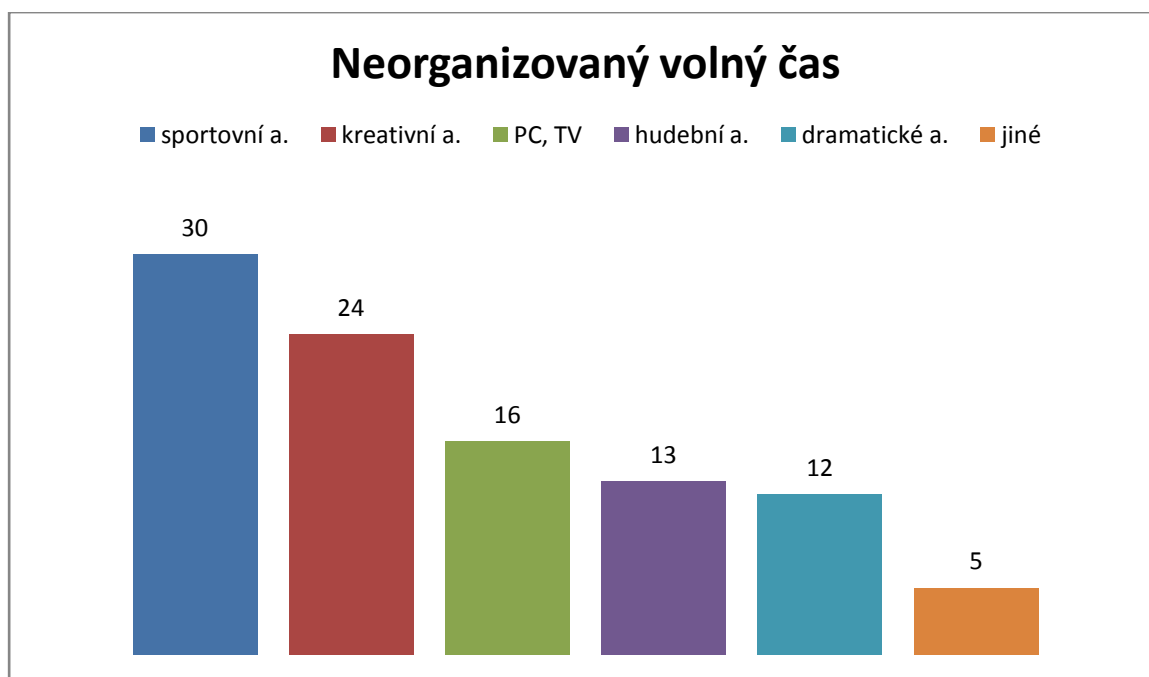
.....

7. Má Vaše dítě a) vlastní počítač b) vlastní mobilní telefon? (Vaši volbu prosím podtrhněte)

4. Vyhodnocení dotazníků

Pro vyhodnocení dotazníků jsem využila různé typy grafů. Pro každou otázku z dotazníku jsem vypracovala jednotlivý graf:

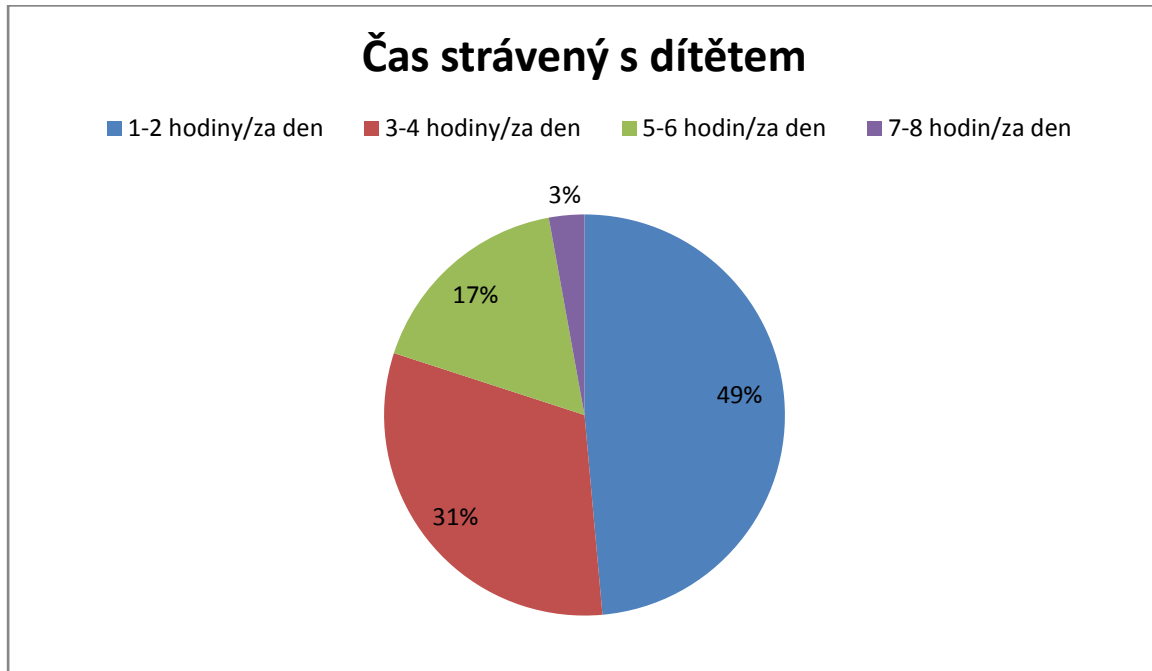
1. Čemu se Vaše dítě nejvíce věnuje neorganizovaně ve volném čase?

Z uvedeného grafu vyplývá, nejvíce se děti věnují aktivitám sportovním, tedy například jízdě na kole, jízdě na kolečkových bruslích, v zimě to může být sáňkování, boby apod. To, že zvítězily aktivity sportovní je možno brát jako velké pozitivum. Na druhém místě se umístily kreativní aktivity, tedy stříhání, lepení, modelování, kreslení atd. Volný čas strávený u počítače a u televize se umístil na třetím místě. Tuto možnost zaškrtno 16 rodičů. Dále se umístily skoro stejně hudební a dramatické činnosti, které už tak velký ohlas jako sport nemají. Z grafu tedy vyšlo najevo, že děti preferují například jízdu na kole před

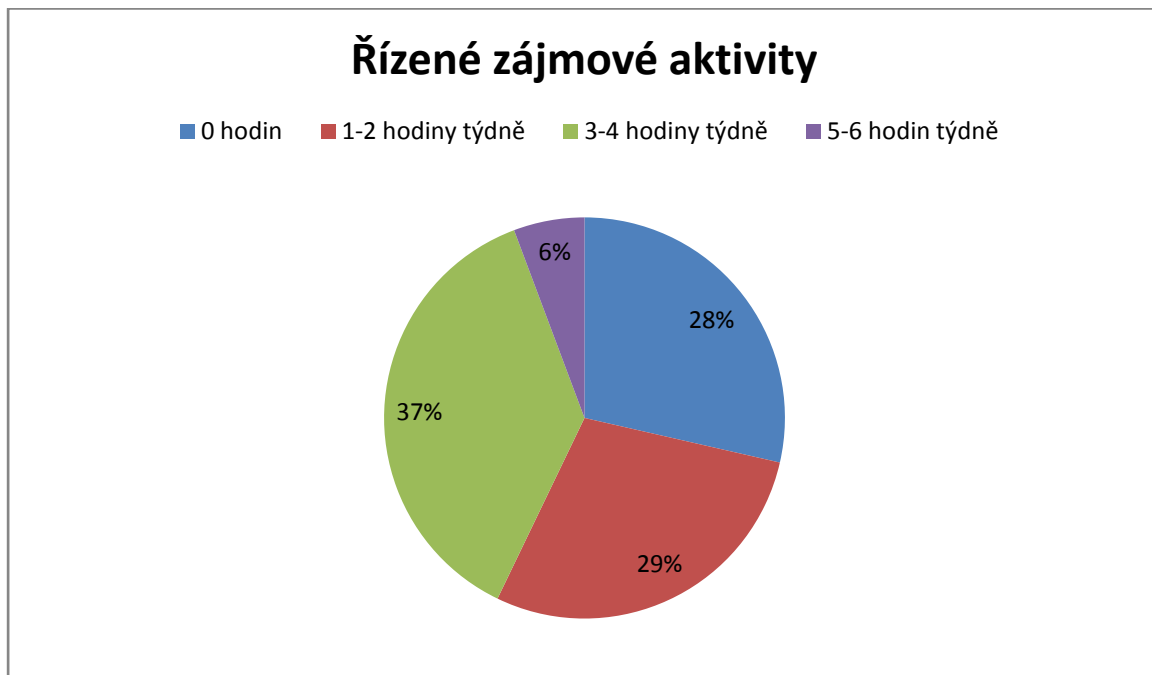
prohlížením knížek a vyprávěním, což můžeme řadit do činností dramatických. Do jiných aktivit rodiče uváděli buď výlety nebo hru s hračkou.

2. Kolik času tráví rodič společně s dítětem při jeho volných aktivitách?

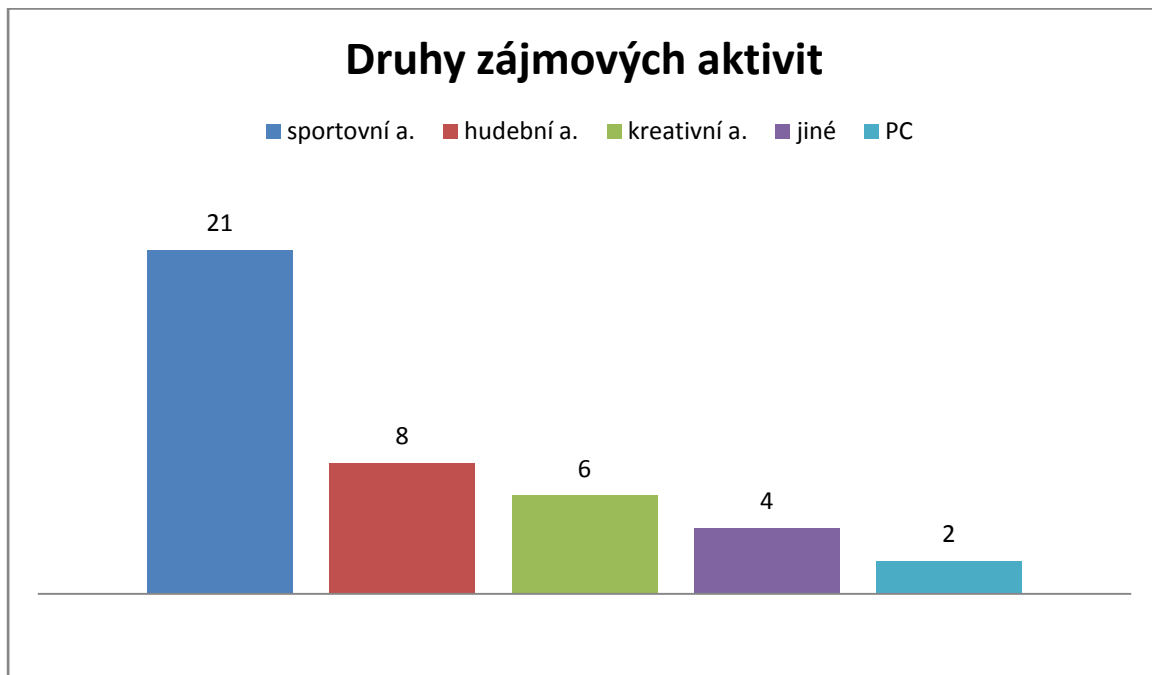
Z této otázky vyplynulo, kolik volného času tráví rodiče s dítětem přímo při jeho volných aktivitách. Bohužel se potvrdila domněnka velice zaměstnaných rodičů. Čas jedna až dvě hodiny denně výrazně převažuje nad ostatními časovými údaji. Tento graf je bohužel důkaz toho, že rodiče pro své děti nenacházejí moc času. Buď skutečně nemohou, nebo nechtějí. Domnívám se, že velkou roli zde bude hrát již zmíněná pracovní přetíženost rodičů. Někteří rodiče samozřejmě volili i vyšší časové údaje, na druhém místě to byly tři až čtyři hodiny denně. Vyšší časové údaje se objevily zřídka.

3. Kolik hodin týdně tráví dítě volný čas řízenými zájmovými aktivitami?

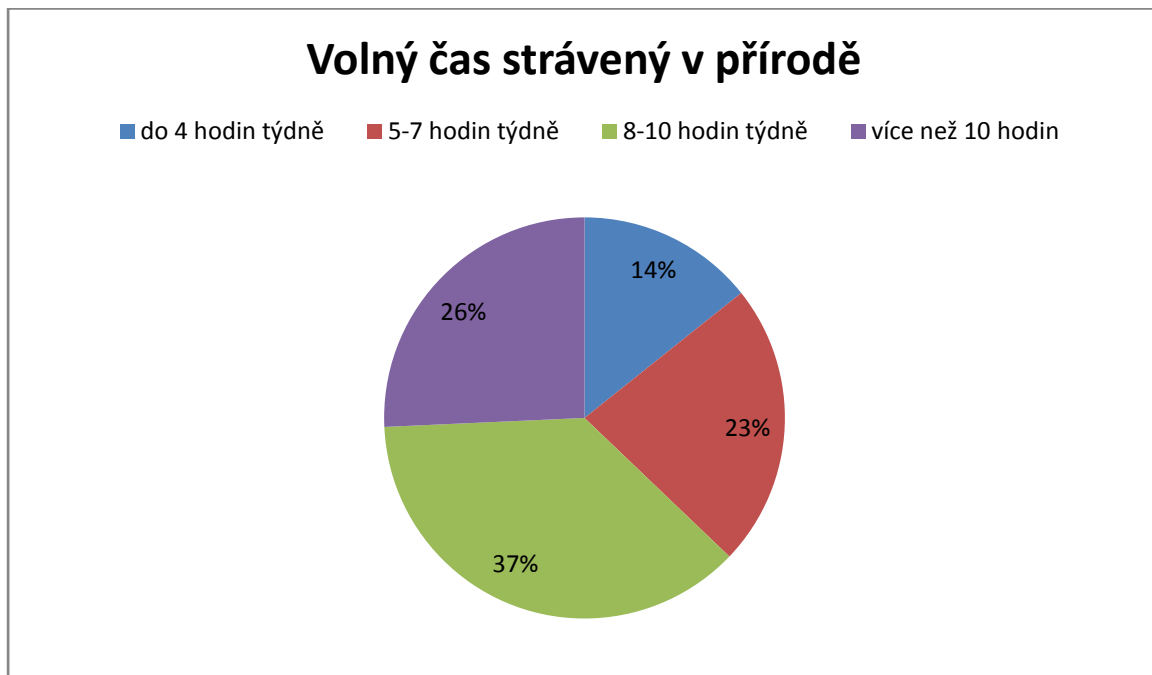
Touto otázkou a grafem jsem se dostala k tomu, zda děti z uvedené mateřské školy navštěvují zájmové kroužky či ne. Zda rodiče vyhledávají pro své děti aktivity mimo domov a školu. K mému překvapení mnoho rodičů uvedlo, že jejich dítě nenavštěvuje žádný kroužek, přesněji deset rodičů z třiceti pěti. Stejný počet hlasů získal časový údaj jedna až dvě hodiny týdně, což může být zhruba jeden, maximálně dva kroužky v průběhu týdne. Nejvyšší počet hlasů získaly tři až čtyři hodiny týdně, ale výrazně nepřevyšovaly počet hlasů pro předešlý údaj. Objevily se i vyjímky s vyšším počtem hodin strávených na kroužcích, ale více než šest hodin nikdo z rodičů neuvedl. Zajímavé je, že ti co napsali vyšší počet hodin týdně, pak v další otázce vybrali, že aktivity se týkají sportovního okruhu.

4. Jakého druhu aktivit se týkají zájmové kroužky dítěte?

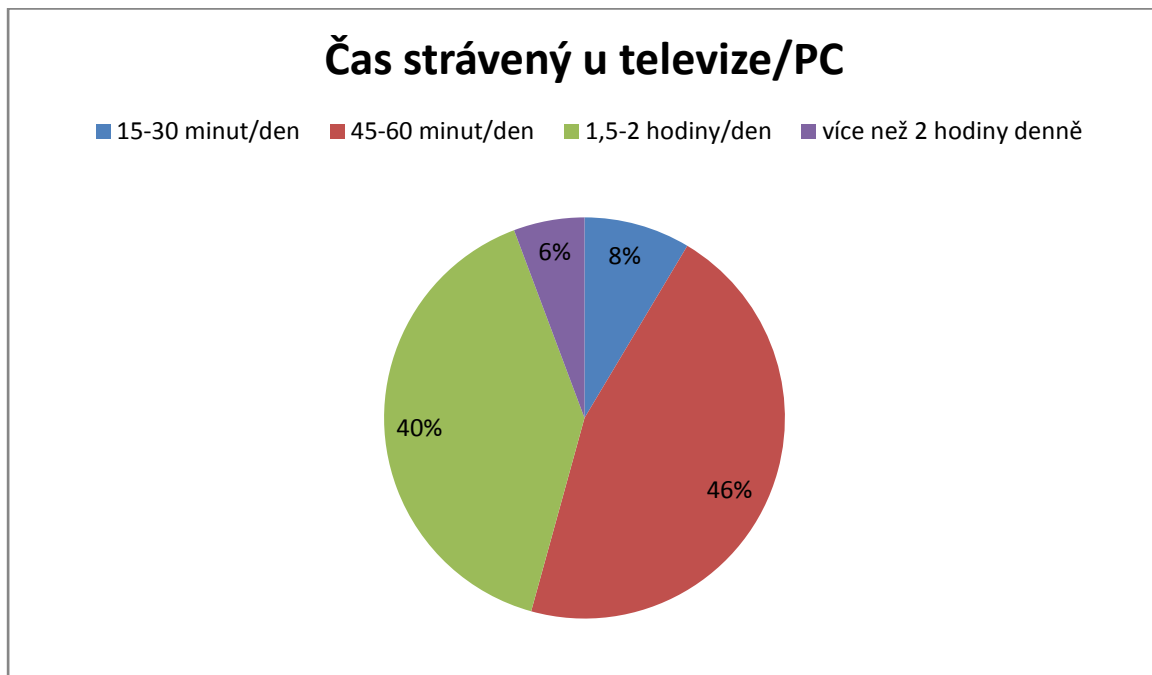
Sportovní aktivity opět převýšily ve svém počtu všechny ostatní. Dítě si je samo volí jak v neřízených aktivitách, tak i v řízených zájmových kroužcích. V řízených kroužcích ale převládají mnohem více. Navštěvování zájmového kroužku nese samozřejmě velký vliv rodičů. O tom, s čím si dítě bude hrát například doma ve volném čase, si většinou rozhoduje samo, ale jaký bude navštěvovat kroužek, už většinou zas tak samo nerozhoduje. Překvapilo mne, že na druhém místě jsou aktivity hudební povahy. Znamená to, že již v předškolním období děti začínají hrát na nějaké hudební nástroje nebo navštěvují pěvecké sbory. Kreativní aktivity jsou až na třetím místě, výtvarné kroužky a keramiku tedy děti navštěvují zřejmě také. Mezi jiné kroužky rodiče zařadili výuku anglického jazyka. Možná jim přece jen v mateřské škole kroužek angličtiny, který je v dnešní době velice populární, chybí. Dva rodiče uvedli, že jejich dítě chodí na kroužek počítačový.

5. Kolik volného času tráví rodiče s dětmi v přírodě?

Odpovědi u této otázky se značně lišily. Rozhodně jsou závislé na zaměstnanosti a vytíženosti rodičů. Většina rodičů také uváděla, že v pracovních dnech tráví v přírodě času méně, ale o víkendech jsou s dětmi venku třeba celý den. Nejvíce volili možnost mezi osmi a deseti hodinami za týden. Objevily se i odpovědi s časovým údajem přes deset hodin týdně, kterých bylo také dost, což mne příjemně překvapilo. Pět rodičů ale uvedlo, že více jak 4 hodiny týdně v přírodě se dětmi nestráví.

6. Kolik hodin denně tráví dítě u televize nebo u PC?

U počítače a u televize nejčastěji tráví děti 45 až 60 minut denně, což uvedlo šestnáct rodičů z třiceti pěti. Další nejčastější odpovědi byly 1,5 až 2 hodiny denně. Více než dvě hodiny napsali pouze dva rodiče. Pokud rodiče odpovídali pravdivě, není tato statistika špatná. Někteří rodiče dokonce své děti nenechají na televizi koukat déle než třicet minut denně.

7. Kolik dětí vlastní svůj mobilní telefon nebo počítač?

Tento dotaz byl spíše doplňkový a pro mou zvědavost a potvrdilo se mi, že děti v předškolním období opravdu ještě mobilní telefony nevlastní. Někteří rodiče dokonce s vykřičníky odpověděli „ne“. Naproti tomu počítač má pět dětí z třiceti pěti a to dokonce vlastní počítač. Mezi nimi jsou ti, kteří v předchozí otázce uvedli, že u počítače a u televize tráví více než dvě hodiny denně.

Závěr

Závěrem mohu říci, že jsem ve své práci vymezila základní pojem pro volný čas dítěte, tedy hru. Pojmenovala jsem znaky hry a vysvětlila, co dítěti hra přináší. Neopomenula jsem známé teorie hry a dělení her podle různých kritérií. Samozřejmě jsem také vysvětlila, jak se jednotlivé druhy her u dítěte rozvíjejí.

Dále jsem se přesunula k zájmovým aktivitám, tedy již k cílevědomým aktivitám, které už na rozdíl od volné hry nejsou tolik spontánní. Vysvětlila jsem pojem zájem, který je pro pojem zájmová aktivita stěžejní. Pro lepší pochopení jsem sepsala ontogenetický vývoj dítěte zaměřený právě na vývoj zájmů. Nejvíce jsem se samozřejmě zaměřila na předškolní období, které jsem popsala podrobněji. Vysvětlila jsem nejen vývoj zájmů, ale i celkový psychomotorický vývoj dítěte. Pro zajímavost jsem uvedla nejčastější druhy zájmových kroužků, které děti navštěvují a oblíbenost kroužků v mateřských školách. Tento žebříček se celkem shodoval s mým výzkumem. Kapitulu jsem zakončila vysvětlením pojmu motivace, která je jak pro hru, tak pro zájmové kroužky velice důležitá.

Protože do volného času dítěte patří i rodina, především rodiče dítěte, věnovala jsem kapitulu i tomuto tématu. Právě rodiče jsou většinou ti, kteří formují volný čas dítěte, poskytují mu hračky a návrhy pro využití volného času a vybírají zájmové kroužky. Nejprve jsem vymezila podmínky pro hru v rodině, tedy počínaje výběrem správné a kvalitní hračky konče vytvářením kladného a podnětného prostředí, ve kterém si dítě může hrát a rozvíjet se. Do této kapitoly jsem zařadila i problémové téma, a to média ve volném čase dítěte. Popsala jsem, jak sledování televize ovlivňuje vývoj dítěte, jeho chování. Stejně tak jsem se zaměřila na používání počítače a internetu a vlastnění mobilního telefonu. Tuto problematiku jsem sledovala i ve svém výzkumu.

Výzkum jako takový jsem uskutečnila v 55. Mateřské škole v Plzni pomocí dotazníků určených rodičům. Pomocí šesti krátkých dotazů jsem dostala odpověď na spousty otázek týkajících volného času dětí a jejich rodičů. Mohu říci, že jsem díky výzkumu splnila cíle mé práce.

Co se týče prvního cíle, zjistila jsem, že i přesto, že škola nenabízí zájmové kroužky v průběhu dne přímo ve škole, nejsou rodiči a dětmi nijak masivně vyhledávány ani ve

volném čase po škole. Velký počet rodičů uvedl, že jejich dítě nenavštěvuje žádný kroužek. Mohu se tedy domnívat, že 55. mateřská škola nabízí dítěti tak bohatý program, že zájmových kroužků už není pro dítě třeba. A pokud rodiče kroužky vybírají, tak především sportovního charakteru, což je samozřejmě vhodné, protože dítě v předškolním období pohyb nesmírně potřebuje. Tím samozřejmě nezavrhuji například tvořivé nebo hudební aktivity.

U druhého cíle se některé mé domněnky potvrdily, jiné zas vyvrátily. Potvrdilo se mi to, že rodiče vlivem dnešní doby opravdu na své děti nemají dostatek času. Počet hodin jedna až dvě denně, který vedl, není zrovna mnoho. Také čas strávený v přírodě v některých případech nebyl zrovna optimálně dlouhý, což jsem také očekávala. Na druhou stranu je pochopitelné, že pro děti z města je obtížnější se do přírody každodenně dostat. Mile mě překvapilo, že čas dětí trávený u televize a u počítače není nijak dlouhý a v mnoha případech nepřesahuje hodinu. Toto je tedy domněnka, která se mi vyvrátila a kterou jsem potěšena.

Hlavní a stěžejní věc, kterou jsem si uvědomila je, že každý rodič je úplně jiný a to, že se zpracuje statistika, která dopadne kladně nebo záporně, neznamená, že každý rodič se takto chová a takto k dítěti přistupuje. Například to, že z grafu vychází, že děti netráví veškerý čas u televize, neznamená, že v některé rodině dítě televizi od rána do večera nesleduje. Nebo naopak. Dítě, které je z města nemusí mít nedostatek pohybu v přírodě. Může mít aktivní rodiče, kteří mají přírodu rádi a často v ní pobývají. Zkrátka tak jako mezi lidmi obecně, i mezi rodiči se objevují světlé i tmavé stránky a je nutno podotknout, že asi nikdo svoji roli, tedy ani rodič nedokáže plnit svoji roli na sto procent.

Resumé

Práce se zabývá dítětem v předškolním období a jeho volným časem. V bakalářské práci jsou rozebrána témata, která přímo souvisí s volným časem. Je zde popsána hra dítěte, tedy pojem hra, znaky hry a přínos hry pro dítě. Také jsou v práci uvedeny různé teorie hry a typy dělení her podle různých autorů. Další téma související s volným časem dítěte jsou zájmové aktivity. V práci je vysvětlen pojem zájem a vývoj zájmu z hlediska ontogenetického vývoje dítěte. Jsou zde uvedeny příklady zájmových činností. Stručně popsán je pojem motivace, který se zájmovými aktivitami a také s hrou souvisí. V třetí kapitole je rozebrané téma rodina a volný čas dítěte. Kapitola se zaměřuje především na podmínky pro hru v rodině a na média, která v dnešní době tolik ovlivňují volný čas dětí. Z médií jsou vybrány internet a počítač, televize a mobilní telefon. Výzkumná část nás seznamuje se stručnou charakteristikou 55. Mateřské školy v Plzni, dále jsou ještě jednou výrazněji vytyčeny cíle práce a samozřejmě je popsána metoda, kterou byl výzkum proveden. V poslední části práce jsou uvedeny výsledky práce v podobě grafů.

Abstract

The thesis is dedicated to child in the preschool period and his free time. In the bachelor thesis there are topics that relate directly to free time. Game of child is described there, it is also concept of game, game characters and contribution of game for the child. Various theories of game and types of game divisions by various authors are also described there. Next topic which relates to the free time of a child is recreational activities. Terms like interest and development of interest in terms of ontogenetic development of human are described in the thesis. Examples of recreational activities are also given there. Term of motivation that relates to recreational activities and game is briefly described. In the third chapter the topic of family and child's free time is discussed. The chapter is dedicated mainly to conditions for game in family and to media that exerts influence over the free time of children. From the media internet and computer, television and mobile phone are chosen. The research part informs us about a brief characteristic of 55. Kindergarten in Pilsen, the goals of the thesis are also defined and naturally the method of the research is described. The results of the thesis in the form of graphs are given in the last part of the thesis.

Seznam použité literatury

Allen, K. E., Marotz, L. R. *Přehled vývoje dítěte od prenatálního do 8 let, 2.vyd.* Praha: Portál, 2005

Elliott, M. *Jak ochránit své dítě, 2. vyd.* Praha: Portál, 1997

Hájek, B. *Nástin metodiky zájmové činnosti, Univerzita Karlova v Praze: Pedagogická fakulta, 2007*

Koťátková, S. *Hry v mateřské škole v teorii a praxi, 1. vyd.* Havlíčkův Brod: Grada Publishing, a.s., 2005

Matějček, Z. *Co kdy a jak ve výchově dětí, 1. vyd.* Praha: Portál 2003

Matějček, Z. *Prvních 6 let ve vývoji a výchově dítěte, 1. vyd.* Praha: Grada, 2005

Mišurcová, V. Fišer, J. Fixl, V. *Hra a hračka v životě dítěte, 1. vyd.* Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1980

Opravilová, E. *Dítě si hraje a poznává svět: Metodika rozvíjení poznání dětí v mateřské škole, 1. vyd.* Praha: SPN, 1988

Opravilová, E. *Kurikulum předškolní výchovy, 1. vyd.* Praha: Portál, 1998

Pávková, J. Hájek, B. Hofbauer, B. Hrdličková, V. Pavlíková, A. *Pedagogika volného času, 3. vyd.* Praha: Portál, 2002

Severová, M. Mišurcová, V. *Děti, hry a umění, Praha: ISV – nakladatelství, 1997*

<http://www.bkb.cz>

<http://www.ethos.cz>